

Online ISSN 2335-2388

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2014 Nr. 25 (30)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 25 (30)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Kierunek naukowy: filologia (04H). Dyscypliny naukowe: gramatyka, semiotyka, semantyka, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish and Russian.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002) Arianta (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
Balcan Rusistics (2004)	Russian Language, Literature and Cultural Studies
C.E.E.O.L. (2005)	Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011) Linguistic Bibliography Online (2012) Ulrichs (2013)	The database of the humanities and social sciences in Lithuania Brill Leiden, Netherlands Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva

Respectus Philologicus
Vilnius University
Kaunas Faculty of Humanities
Muitines 8, Kaunas 44280, Lithuania

Tel. +370 37 750 536

El. paštas / E-mail respectus@gmail.com

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://filologija.vukhf.lt>

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Proof-readers

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)
Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)
Algis Braun (anglų kalba / język angielski / English language)
Eleonora Lassan, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Vertimas / Tłumaczenie / Translation

Beata Piasecka, Živilė Nemickienė

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2014

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2014

REDAKTORIŲ KOLEGIJA — KOLEGIUM REDAKCYJNE

- Eleonora Lissan** VU KHF profesorė, habil. dr. (04H), Lietuva, *vyriausioji redaktorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa, *redaktor naczelny*
- Kazimierz Luciński** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotojas*
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Irina Oukhvanova-Shmygova** Baltarusijos valstybinio universiteto profesorė, dr. (04H), Baltarusija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotoja*
 Profesor Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, dr (04H), Białoruś, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Gabija Bankauskaitė-Sereikienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva, *atsakingoji sekretorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa, *sekretarz kolegium*
- Daiva Aliūkaitė** VU KHF docentė, dr. (04H), Lietuva
 Docent Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Danutė Balšaitytė** VU Užsienio kalbų instituto profesorė, dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Instytut Języków Obcych, dr (04H), Litwa
- Wiesław Caban** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (05H), Lenkija
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (05H), Polska
- Renato Corsetti** Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr. (04H), Italija
 Profesor Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza“, dr hab. (04H), Włochy
- Anatolij Chudinov** Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr. (04H), Rusija
 Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, dr (04H), Rosja
- Hans-Jürgen Diller** Bochumo Ruhro universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Vokietija
 Profesor Uniwersytetu Ruhry w Bochum, dr hab. (04H), Niemcy
- Aloyzas Gudavičius** Šiaulių universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu w Šiauliai, dr hab. (04H), Litwa

- Laima Kalėdienė** Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, profesorė, dr. (04H), Lietuva
Starys pracownik naukowy, profesor w Instytucie Języka Litewskiego, dr (04H), Litwa
- Juris Kastinš** Latvijos universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr hab. (04H), Łotwa
- Asta Kazlauskienė** Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr (04H), Litwa
- Jurij Kleiner** Sankt Peterburgo universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Rusija
Profesor Uniwersytetu w Sankt Petersburgu, dr hab. (04H), Rosja
- Aleksandras Krasnovas** VU KHF profesorius, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jadvyga Krūminienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jurgita Mikelionienė** Kauno technologijos universiteto docentė, dr. (04H), Lietuva
Docent Uniwersytetu Technologicznego w Kownie, dr (04H), Litwa
- Gerald E. Mikkelson** Kanzaso universiteto profesorius, dr. (04H), JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr (04H), USA
- Olegas Poliakovas** VU KHF profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa
- Marek Ruszkowski** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska
- Yuri Stulov** Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr. (04H), Europos „Amerikos studijų asociacijos“ Baltarusijos filialo prezidentas, Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr (04H), prezes białoruskiej filii Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Amerykanistycznych, Białoruś
- Leona Tokor** Jeruzalės Žydų universiteto profesorė, habil. dr. (04H), Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab. (04H), Izrael

EDITORIAL BOARD

Eleonora Lissan	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>editor-in-chief</i>
Kazimierz Luciński	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland, <i>deputy editor-in-chief</i>
Irina Oukhvanova-Shmygova	Professor (04H), Belarusian State University, Belarus, <i>deputy editor-in-chief</i>
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>managing secretary</i>
Daiva Aliūkaitė	Associate Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Danutė Balšaitytė	Professor (04H), Vilnius University (Institute of Foreign Languages), Lithuania
Wiesław Caban	Professor (05H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Renato Corsetti	Professor (04H), Sapienza University of Rome, Italy
Anatolij Chudinov	Professor (04H), Ural State Pedagogical University, Russia
Hans-Jürgen Diller	Professor (04H), Ruhr University Bochum, Germany
Aloyzas Gudavičius	Professor (04H), Šiauliai University, Lithuania
Laima Kalėdienė	Professor (04H), Senior Researcher, Institute of the Lithuanian Language, Lithuania
Juris Kastinš	Professor (04H), University of Latvia, Latvia
Asta Kazlauskienė	Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania
Jurij Kleiner	Professor (04H), St. Petersburg State University, Russia
Aleksandras Krasnovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jadvyga Krūminienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jurgita Mikelionienė	Associate Professor (04H), Kaunas University of Technology, Lithuania
Gerald E. Mikkelson	Professor (04H), The University of Kansas, USA

Olegas Poliakovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Marek Ruskowski	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Yuri Stulov	Professor (04H), Minsk State Linguistic University, President of European Association for American Studies in Belarus, Belarus
Leona Toker	Professor (04H), The Hebrew University of Jerusalem, Israel

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. PROBLEMOS IR SPRENDIMAI / PROBLEMY I ICH ROZWIĄZANIA

- Dušan Stamenković, Austin Bennett, Mihailo Antović** (Serbija, JAV / Serbia, USA). The Roles of Vision, Space, and the Body in Interpreting Unfamiliar Serbian and English Idiomatic Expressions 11
- Марина Гутовская** (Baltarusija / Białoruś). Фразеосемантическое поле в компаративном лингвокогнитивном освещении: направления и метод исследования..... 31
- Marek Ruzzkowski** (Lenkija / Polska). Typy wariantywności w języku polskim 53

II. FAKTAI IR APMASTYMAI / FAKTY I ROZWAŻANIA

- Анастасия Беловодская** (Lietuva / Litwa). Сетевой фольклор и его роль в формировании коллективного когнитивного пространства 63
- Наталья Ковтун** (Rusija / Rosja). Прием художественной мистификации в романе К. Рансмайра «Последний мир»..... 74
- Michał Mazurkiewicz** (Lenkija / Polska). American Sport and the Sports Heroes of the Roaring Twenties 89
- Ecevit Bekler** (Turkija / Turcja). The True Face of Pre-Colonial Africa in *Things Fall Apart*..... 96
- Jane Mattisson** (Švedija / Szwecja). Supervising in English: The Doctoral Thesis, Professor/Student Discourse, and Social Practice 105
- Олег Гринбаум** (Rusija / Rosja). Вопросы теории стиха: эстетические категории и поэтический текст..... 118
- Piotr Zbróg** (Lenkija / Polska). Wpływ płynnej nowoczesności na kulturę języka w komunikacji profesjonalnej 140
- Joanna Szadura** (Lenkija / Polska). Konceptualizacja tygodnia we współczesnej polszczyźnie..... 149
- Dovilė Kulakauskienė** (Lietuva / Litwa). Atminties perėmimas ir tapatybės formavimas: kartų naratyvai Vilkyškių miestyje..... 160
- Simona Siderevičiūtė** (Lietuva / Litwa). Mokslinė fantastika istoriniame ir kultūriniame literatūros diskurse 172
- Oleg Leszczak** (Lenkija / Polska). Społeczny i empiryczny charakter transcendentalnego antropocentryzmu Immanuela Kanta: istota i lokalizacja tzw. „natury ludzkiej” 185
- Maryna Alohyna** (Ukraina / Ukraina). Comparative Analysis of the Reproduction of Style in Ukrainian, Russian, and Polish Translations of *Tom Sawyer* and *Huckleberry Finn*..... 200
- Tatiana Jankowska** (Lenkija / Polska). Między naturą a kulturą: analiza strukturalna mitu C. Lévi-Straussa w świetle współczesnej semiotyki 211

III. NUOMONĖ / OPINIE I POGLĄDY

- Казимеж Люцинский** (Lenkija / Polska). О заимствовании, отражающем практику современной действительности (к вопросу о слове *мониторинг* в русском языке в сравнении с польским)218

IV. SKAUDŪS KLAUSIMAI / DRAŹLIWE KWESTIE

- Audronė Rimkutė** (Lietuva / Litwa). „Pagarbaus atstumo“ principas lietuvos kultūros politikoje227

V. MŪSŲ VERTIMAI / NASZE PRZEKŁADY

- John R. Taylor** (Naujoji Zelandija / Nowa Zelandia). Kalba mąstyme. *Vertė / Thum. Živilė Nemickienė*244

VI. MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA / KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO

Knygų recenzijos / Recenzje książek

- Юрий Шатин** (Rusija / Rosja). Алгебра гармонии. ГРИНБАУМ, О. Н., 2012. *Роман А.С. Пушкина «Евгений Онегин»: ритмико-смысловый комментарий. Главы первая, вторая, третья, четвертая*; ГРИНБАУМ, О. Н., 2013. *Основы математико-гармонического анализа поэтических текстов*254

- Inesa Šeškauskienė** (Lietuva / Litwa). KESSLER, Stephan, 2013. *Theories of Metaphor Revised*259

- Julia Ostanina-Olszewska** (Lenkija / Polska). ŠEŠKAUSKIENĖ, Inesa, 2013. *Ways with Words: Insights into the English Lexicon and Some Cross-Linguistic Aspects of Study*...262

- Виктория Макарова** (Lietuva / Litwa). *La Table Ronde. Лингвистика дискурса и перспективы ее развития*. Выпуск 2. Сост. И. УХВАНОВА, А. КОЖИНОВА, Е. САВИЧ, 2013264

- Aleksandras Krasnovas** (Lietuva / Litwa). JURGUTIENĖ, Aušra, 2013. *Literatūros suvokimo menas. Hermeneutikos tradicija*.....266

- Anonsai / Zapowiedzi**270

VII. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS /

- ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI272

- VIII. MŪSŲ AUTORIAI / NASI AUTORZY284

CONTENTS

I. PROBLEMS AND SOLUTIONS

Dušan Stamenković, Austin Bennett, Mihailo Antović (Serbia / USA). The Roles of Vision, Space, and the Body in Interpreting Unfamiliar Serbian and English Idiomatic Expressions.....	11
Marina Gutovskaya (Belarus). The Phraseological Semantic Field in a Contrastive Linguo-cognitive Study: Directions and Method of Research.....	31
Marek Ruzkowski (Poland). Types of Variantivity in the Polish Language	53

II. FACTS AND REFLECTIONS

Anastasija Belovodskaja (Lithuania). Network Folklore and its Role in the Formation of a Collective Cognitive Space.....	63
Natalia Kovtun (Russia). The Method of Artistic Mystification in Ransmayr's Novel <i>The Last World</i>	74
Michał Mazurkiewicz (Poland). American Sport and the Sports Heroes of the Roaring Twenties	89
Ecevit Bekler (Turkey). The True Face of Pre-Colonial Africa in <i>Things Fall Apart</i>	96
Jane Mattisson (Sweden). Supervising in English: The Doctoral Thesis, Professor/Student Discourse, and Social Practice	105
Oleg Grinbaum (Russia). Issues of Verse Theory: Aesthetic Categories and the Poetic Text	118
Piotr Zbróg (Poland). Effects of Fluid Modernity on the Language Culture of Professional Communication	140
Joanna Szadura (Poland). The Conceptualization of a Week in the Contemporary Polish Language	149
Dovilė Kulakauskienė (Lithuania). Memory Passing and Identity Formation: Generational Narratives in Vilkyškiai	160
Simona Siderevičiūtė (Lithuania). Science Fiction in Historical and Cultural Literary Discourse	172
Oleg Leszczak (Poland). On the Social and Empirical Nature of Kant's Transcendental Anthropocentrism: The Essence and Location of "Human Nature". Part II	185
Maryna Aloshyna (Ukraine). Comparative Analysis of the Reproduction of Style in Ukrainian, Russian, and Polish Translations of <i>Tom Sawyer</i> and <i>Huckleberry Finn</i>	200
Tatiana Jankowska (Poland). Between Nature and Culture: Lévi-Strauss's Structural Analysis of Myth in the Light of Semiotics	211

III. OPINION

- Kazimierz Luciński** (Poland). On the Process of Borrowing: A Comparative Analysis of the Use of *Monitoring* in Russian and Polish.....218

IV. SENSITIVE ISSUES

- Audronė Rimkutė** (Lithuania). The “Arm’s Length” Principle in Lithuanian Cultural Policy.....227

V. OUR TRANSLATIONS

- John R. Taylor** (New Zealand). *Kalba mūsų mintyse / Language in the mind.* Translated by *Živilė Nemickienė*..... 244

VI. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE

Book reviews

- Yuri Shatin** (Russia). Алгебра гармонии. ГРИНБАУМ, О. Н., 2012. *Роман А.С. Пушкина «Евгений Онегин»: ритмико-смысловый комментарий. Главы первая, вторая, третья, четвертая*; ГРИНБАУМ, О. Н., 2013. *Основы математико-гармонического анализа поэтических текстов*254

- Inesa Šeškauskienė** (Lithuania). KESSLER, Stephan, 2013. *Theories of Metaphor Revised*.....259

- Julia Ostanina-Olszewska** (Poland). ŠEŠKAUSKIENĖ, Inesa, 2013. *Ways with Words: Insights into the English Lexicon and Some Cross-Linguistic Aspects of Study*.....262

- Viktorija Makarova** (Lithuania). *La Table Ronde. Лингвистика дискурса и перспективеее развития.* Выпуск 2. Сост. И. УХВАНОВА, А. КОЖИНОВА, Е. САВИЧ, 2013264

- Aleksandras Krasnovas** (Lithuania). JURGUTIENĖ, Aušra, 2013. *Literatūros suvokimo menas. Hermeneutikos tradicija*.....266

- Announcements** 270

- VII. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION** 272

- VIII. OUR AUTHORS** 284

Marek Ruskowski

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Instytut Filologii Polskiej

ul. Świętokrzyska 15, 25-406 Kielce, Polska

Tel. +48 41 349 71 20

E-mail: gustaw1960@op.pl

Zainteresowania naukowe: gramatyka języka polskiego, stylistyka, językoznawstwo statystyczne

TYPY WARIANTYWNOCI W JEZYKU POLSKIM

Artykuł porusza zagadnienie wariantywności językowej. Terminowi wariantywność językowa nie zawsze nadaje się identyczne znaczenia. W niniejszym artykule jest ona rozumiana w znaczeniu węższym, czyli obejmuje elementy językowe różniące się formą, ale pełniące tę samą lub podobną funkcję. Wariantywność językową można podzielić według następujących kryteriów: 1) kryterium poprawności językowej (formy oboczne poprawne i niepoprawne); 2) kryterium obszarów działalności językowej: wariantywność zewnątrzjęzykowa (ortografia, interpunkcja) i wewnątrzjęzykowa (gramatyka, leksyka, fonetyka); 3) kryterium powszechności użycia (warianty systemowe i idiolektalne); 4) kryterium frekwencyjne (formy częste i rzadkie); 5) kryterium chronologiczne (formy współczesne i przestarzałe); 6) kryterium geograficzne (warianty ogólnopolskie i regionalne); 7) kryterium zasięgu występowania (formy ogólnopolskie i nieogólnopolskie – środowiskowe, zawodowe itp.); 8) kryterium stylistyczne (formy neutralne i nacechowane). Przedstawiona typologia ma charakter otwarty, co oznacza, że można podać jeszcze inne kryteria wyodrębniania form obocznych (np. kryterium genetyczne: warianty rodzime i obce). Niektóre kryteria się zazębiają, np. formy przestarzałe, regionalne, idiolektalne, środowiskowe, nacechowane stylistycznie można zaliczyć do rzadkich (kryterium frekwencyjne). Mimo to zaproponowany podział powinien przyczynić się do lepszego rozpoznania zjawiska wariantywności w języku polskim.

SŁOWA KLUCZOWE: wariantywność, ortografia, interpunkcja, fleksja, słowotwórstwo, składnia, fonetyka, leksyka.

Zjawisko występowania wariantów językowych nazywa się *wariantywnością* lub *wariancją*. Ten drugi termin pojawia się zdecydowanie rzadziej. W zebranej przeze mnie bibliografii, liczącej ponad 120 pozycji, w tytułach prac z tego zakresu termin *wariantywność* występuje 28 razy (75,7%), termin zaś *wariancja* tylko 9 razy (24,3%). W pozostałych opracowaniach pojawiają się inne pojęcia: *warianty*, *oboczność* // *oboczności*, *formy oboczne*, *formy wariantywne*, *dublety*.

Termin *warianty językowe* definiowany jest podobnie w różnych kompendiach językoznawczych:

1. „elementy językowe formalnie różne, funkcjonalnie identyczne; innymi słowy – różne konkretne realizacje jednej i tej samej jednostki fonologicznej, morfologicznej, składniowej” (Gołąb *i in.* 1968: 612);

2. „elementy językowe, które pod względem funkcjonalnym traktujemy identycznie, chociaż formalnie się różnią. Warianty uznać można za realizację jednej i tej samej jednostki językowej, którą w niektórych szkołach strukturalistycznych przyjęto nazywać inwariantem” (Polański 1991: 372);

3. „elementy językowe, które traktuje się identycznie pod względem funkcjonalnym, chociaż różnią się formalnie” (Polański 1993: 581);

4. „różnobrażące formy mające dokładnie to samo znaczenie i pełniące dokładnie tę samą funkcję gramatyczną. [...] Nie uważa się za formy oboczne takich form, które nie mogą wystąpić w tych samych kontekstach, np. form *jego* i *niego*” (Gruszczyński, Bralczyk red. 2002: 89).

Współczesna teoria wariantywności językowej wywodzi się z językoznawstwa strukturalistycznego, głównie za sprawą N.S. Trubieckiego, który wyróżnił fakultatywne i kombinatoryczne warianty fonemu (Trubiecki 1975: 45-49).

W polskiej literaturze językoznawczej teoria wariantu językowego doczekała się dokładnej charakterystyki w pracy A. Heinza. Autor przez wariantywność rozumie „zwielokrotnienie danej jednostki systemowej”, co powoduje, że pojawia się ona „w postaciach różnych, lecz ekwiwalentnych, jeśli chodzi o istotę owej jednostki” (Heinz 1974: 140). Artykuł A. Heinza zapoczątkował polskie badania nad wariantywnością (Urbańczyk red. 1977; Bajerowa 1986; Gajda red. 1991; Janaszek 2003).

Szerokie rozumienie pojęcia *wariancja* przyjmuje A. Weinsberg. Jego zdaniem polega ona na tym, że albo różne od siebie jednostki języka pełnią tę samą funkcję, albo, odwrotnie, różne funkcje są pełnione przez tę samą jednostkę. W pierwszym wypadku mówimy o wariancji formalnej, czyli o wielokształtności, w drugim – o wielofunkcyjności. W wypadku wariancji formalnej wyborę dokonuje nadawca tekstu, w wypadku wielofunkcyjności – odbiorca (Weinsberg 1983: 110–111).

Pierwsze rozumienie wariancji (wariancja formalna) jest ogólnie przyjęte w

literaturze językoznawczej. Drugie jest znacznie szersze (wariancja funkcjonalna, wielofunkcyjność) – zachodzi wtedy, kiedy ta sama jednostka pełni różne funkcje, co widać szczególnie wyraźnie w przypadku polisemii.

W niniejszym artykule wariantywność jest rozumiana w znaczeniu węższym, czyli obejmuje elementy językowe różniące się formą, ale pełniące tę samą lub podobną funkcję. Chodzi zarówno o warianty *sensu stricto*, a więc identyczne co do funkcji, jak i o warianty oscylacyjne (Skubalanka *i in.* 1992: 32), czyli takie, które różnią się jakąś cechą: chronologią, frekwencją, zasięgiem społecznym, zabarwieniem stylistycznym, stopniem ekspresywności.

Nie zostały wzięte pod uwagę pseudo-warianty, czyli formy różniące się nie tylko formą, ale i funkcją (w tym wypadku znaczeniem). Przytoczmy kilka przykładów reprezentujących kategorię nazw mieszkańców: *Ormianin, Ormianka* (osoby narodowości ormiańskiej) – *Armeńczyk, Armenka* (mieszkańcy Armenii); *Azer, Azerka* (osoby narodowości azerskiej) – *Azerbejdżanin, Azerbejdżanka* (mieszkańcy Azerbejdżanu); *Fin, Finka* (osoby narodowości fińskiej) – *Finlandczyk, Finlandka* (obywatele Finlandii) (por. Markowski red. 1999).

Jak się wydaje, wariantywność językową można podzielić według następujących kryteriów:

1. Kryterium poprawności językowej. Można tu wyróżnić trzy typy relacji: a) wszystkie (najczęściej dwa) warianty są zgodne z normą językową (*klusek – kłuska, sukni – sukien*); b) jeden wariant jest zgodny z normą, a drugi nie (*nienawidzić – nienawidzieć, rozumieją – rozumia*); c) żaden z wariantów nie jest zgodny z normą językową, np. wymowa [*wżońść*] – [*wżąść*] wobec poprawnej [*wżońć*].

Przedmiotem zainteresowania są w tym artykule tylko warianty normatywne, czyli zgodne z normą językową, rozumianą zarówno jako norma wzorcowa, jak i potoczna.

2. Kryterium obszarów działalności językowej, w których zachodzi wariantywność. Podobnie jak przy klasyfikacji błędów językowych mówi się o błędach zewnątrzjęzykowych i wewnątrzjęzykowych (Markowski red. 2010: 1553–1555)¹, można również wyróżnić wariantywność zewnątrzjęzykową i wewnątrzjęzykową.

2.1. Pierwsza dotyczy zapisu, a więc ortografii i interpunkcji.

2.1.1. Przykłady dotyczące wariacji ortograficznej zostały wyekscerpowane z *Nowego słownika ortograficznego PWN wraz z zasadami pisowni i interpunkcji* (Polański red. 1996), który zawiera około 125 tysięcy haseł. Wariantywność w tym słowniku wynosi około 1,5%, choć dotyczy kilkunastu różnych relacji zapisu (Ruskowski 2009). Przejawia się ona na przykład w formach pisanych łącznie albo rozdzielnie: *ciężko strawny* a. *ciężkostrawny*, *mezzoforte* a. *mezzo forte*, *mezzopiano* a. *mezzo piano*. Niekiedy zapisowi łącznemu towarzyszy polonizacja pisowni: *al fresco* a. *alfresco*, *disc jockey* a. *dyskdżokej*, *Pen Club* a. *Penklub*, *yacht club* zob. *jachtklub*. Dotyczy również wariantów zapisywanych razem lub z łącznikiem. Są to najczęściej przymiotniki utworzone od skrótowców: *GOPR-owski* a. *goprowski*, *GUS-owski* a. *gusowski*, *KUL-owski* a. *kulowski*, *MON-owski* a. *monowski*, *NATO-wski* a. *natowski*, *PAN-owski* a. *panowski*, *PIW-owski*

a. *piwowski*, *PKS-owski* a. *pekaesowski*. Czasem słownik rejestruje trzy warianty, np. *aelowski* a. *AL-owski* a. *alowski*. Tego typu form rzeczownikowych w zebranych materiale jest mniej, np. *akowiec* a. *AK-owiec*, *ZBoWiD-owiec* a. *zbowidowiec*, *ZMP-owiec* a. *zetempowiec*. Spośród innych warto wymienić: *bobofrut* a. *bobo-frut*, *ekscesarz* a. *eks-cesarz*, *ekskról* a. *eks-król*, *eksmąż* a. *eks-mąż*, *totolotek* a. *toto-lotek*. Niektóre formy oboczne rozpoczynają się dużą albo małą literą: *Amerykaniec* (‘lekceważąco o Amerykaninie’) a. *amerykaniec*, *barok* a. *Barok*, *odrodzenie* (‘prąd umysłowy’) a. *Odrodzenie*, *Wiosna Ludów* a. *wiosna ludów*.

2.1.2. Wariację interpunkcyjną najlepiej zilustrować użyciem przecinka. Reguły, które mówią, że przecinek można postawić lub nie, ograniczają się do kilku sytuacji. Wymieńmy dwie z nich.

Po pierwsze, jeśli spójnik *i* występuje w funkcji wynikowej (da się go zastąpić przez *więc*, *toteż*), wówczas przecinek można postawić:

Padalo cały dzień, i wezbrały rzeki (= więc wezbrały rzeki).

Miała słaby charakter, i pila za dużo (= toteż pila za dużo). (Janik-Płocińska i in. 2002: CIII)

Nie jest to jednak konieczne:

Padalo cały dzień i wezbrały rzeki.

Miała słaby charakter i pila za dużo.

Jednak *Ortograficzny słownik języka polskiego* nie dopuszcza tu interpunkcyjnej dowolności, podając zasadę, że przed *i* w funkcji wynikowej „nietypowo używa się przecinka” (Markowski red. 2002: LXVI).

Po drugie, jeżeli wyrażenie wprowadzane przez *jako* ma charakter przyczynowo-uzasadniający, można je oddzielić przecinkiem lub nie:

¹ W *Wielkim słowniku poprawnej polszczyzny PWN* w haśle „Błąd językowy” występuje niekonsekwencja terminologiczna, raz mówi się bowiem o *błędach zewnątrzjęzykowych* (s. 1553), innym razem o *błędach zewnątrzjęzykowych* (s. 1555).

Jako stały recenzent, miał mało czasu dla siebie.

Jako nauczyciel, był powszechnie szanowany. (Janik-Płocińska i in. 2002: CIV) albo

Jako stały recenzent miał mało czasu dla siebie.

Jako nauczyciel był powszechnie szanowany.

2.2. W obrębie wariacji wewnątrzjęzykowej można mówić o formach obocznych w zakresie gramatyki, leksyki i fonetyki.

2.2.1. Wśród wariantywnych form gramatycznych należy wyróżnić oboczności fleksyjne, słowotwórcze (mimo że wiążą się ściśle z leksyką) i składniowe.

2.2.1.1. Fleksja. Teresa Skubalanka, rozpatrując relacje między formą i funkcją jednostek języka, wyróżnia w zakresie fleksji cztery typy relacji: izomorfie (jednej funkcji odpowiadają różne formy), homomorfie (jednej formie odpowiadają różne funkcje), unimorfie (połączenie jednej funkcji z jedną formą), allomorfie (jednej funkcji gramatycznej i jednemu morfemowi odpowiadają różne morfy, czyli tekstowe warianty morfemu) (Skubalanka 1983: 375–376). Wariantywnością *sensu stricto* można nazwać tylko relację pierwszą (izomorfie). Oboczność form fleksyjnych jest dobrze opracowana dla polszczyzny (np. Brzezina 1982; Książek-Bryłowa 1988, 1994; Krzyżanowski 1992; Skubalanka i in. 1992), dlatego ograniczymy się do nielicznych przykładów. Wskazują one, że można mówić o wariacji tematów fleksyjnych (*oscypek // oszczypek, tratw // tratew, zaprzęg // rzad. zaprząg*), wariacji końcówek (*dłoń-mi // dłoni-ami, krawat-a // krawat-u, osł-u // rzad. osł-owi, śmieci-i // śmieci-e*), wariacji tematyczno-końcówkowej (*magistrz-y // magistr-owie, psychologz-y // psycholog-owie, sukni-i // sukien-ø*) oraz

związanej z poprzednimi typami oboczności rodzajowej (*klusek // kluska, łazanek // łazanka, rodzynek // rodzynka*) (por. Markowski red. 2010).

2.2.1.2. Słowotwórczość. Wariantywność słowotwórcza jest zdecydowanie słabiej opracowana. Pewne próby jej opisu podejmowano w odniesieniu do polszczyzny (Winkler-Leszczynska 1964; Strutyński 1979; Ruszkowski 2007) i innych języków słowiańskich (Żurek 1997). Dobrą ilustracją oboczności słowotwórczych jest kategoria nazw mieszkańców. Materiał zawarty w *Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN* (Markowski red. 1999, dalej skrót NSPP) w części *Nazwy geograficzne i etniczne* można podzielić na trzy grupy: 1) wariantywność dotyczy zarówno form męskich, jak i żeńskich; 2) wariantywność dotyczy tylko form męskich; 3) wariantywność dotyczy tylko form żeńskich. Ze względu na ograniczoną objętość artykułu przytoczymy tylko niektóre przykłady z grupy pierwszej: *Alaskanin* rzad. *Alaskijczyk, Alaskanka* rzad. *Alaskijka* (mieszkańcy Alaski); *Angolijczyk* a. *Angolczyk, Angolijka* a. *Angolka* (mieszkańcy Angoli); *bogotanim* a. *bogocianin, bogotanka* a. *bogocianka* (mieszkańcy Bogoty); *brzeżanin* a. *brzegowianin, brzeżanka* a. *brzegowianka* (mieszkańcy miejscowości Brzeg); *buskowanin* a. *buszanin* a. *buszczanin, buskowanica* a. *buszanka* a. *buszczanka* (mieszkańcy Buska-Zdroju); *chartumianin* a. *chartumczyk, chartumianka* a. *chartumka* (od Chartum); *dakijczyk* a. *dhakijczyk, dakijka* a. *dhakijka* (od Dakka a. Dhaka); *Dalmatyńczyk* przest. *Dalmata, Dalmatynka* przest. *Dalmatka* (mieszkańcy Dalmacji); *erewańczyk* a. *erywańczyk, erewanka* a. *erywanka* (mieszkańcy Erewanu a. Erywania); *gnieźnianin* a. *gnieźnieńczyk, gnieźnianka* a. *gnieźnienka* (Gniezno); *Honduranin* rzad. *Honduraszczyk, Hon-*

duranka rzad. *Honduraska* (Honduras); *Jawajczyk* rzad. *Jawańczyk*, *Jawajka* rzad. *Jawanka* (Jawa); *koryntczyk* a. *koryntyjczyk*, *koryntyjka* a. *koryntianka* (miasto Korynt); *krakowianin* pot. *krakowiak* żart. *krakus*, *krakowianka* żart. *krakuska* (Kraków); *marsylczyk* a. *marsylianin*, *marsylka* a. *marsylianka* (Marsylia); *mesyńczyk* a. *messyńczyk*, *mesynka* a. *messynka* (Messyna albo Messyna); *moskwianin* pot. *moskwiczanie*, *moskwianka* pot. *moskwiczanka* (Moskwa); *tunisijczyk* a. *tunetańczyk*, *tunisijka* a. *tunetanka* (Tunis).

2.2.1.3. Składnia. W zakresie składni mówi się albo o wariantach syntaktycznych (Buttler 1977), albo o synonimii (Klebanowska 1990). Oboczności składniowe dotyczą przede wszystkim: 1) powierzchniowych realizacji tej samej treści (*Przyszedłem do domu i zjadłem obiad. Kiedy przyszedłem do domu, zjadłem obiad. Przyszedszy do domu, zjadłem obiad. Po przyjściu do domu zjadłem obiad*); 2) wariantowości spójników (np. przyczynowe: *bo, gdyż, ponieważ, bowiem // albowiem*); 3) szyku wyrazów (zdanie *Jan kupił Marii kwiaty* może mieć 24 kombinacje szyku, mimo że niektóre są nienaturalne, np. *Kupił kwiaty Marii Jan*); 4) konotacji (walencji) wyrazów (Buttler 1976): *uwolnić (się) od czego // uwolnić (się) z czego, wydzielać co komu // wydzielać co dla kogo, zanurzyć (się) w co // zanurzyć (się) w czym*); 5) formy orzeczenia przy podmiocie szeregowym, np. *Burmistrz i Zarząd Nowego Targu zapraszają na spotkanie osiedlowe // Burmistrz i zarząd nie naraził miasta na żadną stratę – uznała miejska komisja rewizyjna* (Zbróg 2012: 108).

2.2.2. Wariantywność leksykalna obejmuje wyrazy oraz związki frazeologiczne. Termin *wariant* nie jest na ogół odnoszony do słownictwa, gdyż synonimy leksykalne

niezwykle rzadko mają dokładnie to samo znaczenie, więc nie można ich stosować wymiennie, czyli nie pełnią tej samej funkcji. Na przykład w *Encyklopedii języka polskiego* (Urbańczyk red. 1991) występują hasła: *Warianty*, *Warianty fonemu*, *Warianty formy fleksyjnej*, *Warianty morfemu*, *Warianty wymowy w dialektach*, nie ma natomiast hasła *Warianty leksykalne*. Pojęciem *wariant leksykalny* posługuje się W. Lubaś, utożsamiając je z terminami *synonim* i *homonim*:

Ale też podstawowa trudność w identyfikacji synonimów i homonimów, czyli wariantów leksykalnych, leży w wielokrotnie zauważanym przez badaczy braku identyczności semantycznej dwóch jednostek leksykalnych (Lubaś 1982: 75).

Synonimia leksykalna jest bardzo dobrze opracowana, zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej (słowniki synonimów), nie będziemy się więc nią bliżej zajmować.

Znacznie mniej uwagi poświęca się wariantom frazeologicznym (Buttler 1982; Lewicki 1982; Skorupka 1986). Można do nich zaliczyć m.in. konstrukcje: *bić // uderzać się w piersi, położyć // postawić na czym krzyżyk, przeciąć // rozciąć węzeł gordyjski, schwytać // złapać kogo na gorącym uczynku* (Bąba 1989).

2.2.3. Fonetyka. Należy sądzić, że wariacja polszczyzny najszerszy zakres ma w wymowie, o czym świadczą liczne opracowania (tylko z prac zwartych warto wymienić: Karaś, Madejowa red. 1977; Kąs 1988; Lubaś *in in.* 1994; Nowakowski 1997; Madelska 2005; Osiewicz 2007). Wariacja fonetyczna obejmuje różne realizacje brzmieniowe tych samych form, co wiąże się z upodobnieniami, uproszczeniami, akcentem: [zdz*iwiony*] – [źdz*iwiony*], [tsz*e*ba] – [cz*s*e*b*a], [warsz*a*fski] – [warsz*a*ski], [au-

torytet] – [*autorytet*], [*festiwal*] – [*festiwal*]. Nazwisko *Galsworthy* (autor *Sagi rodu Forsytów*) w wymowie 80 osób miało 52 warianty fonetyczne (Bartmiński 1978: 17).

3. Kryterium powszechności użycia – wariantowość systemowa i idiolektalna (Książek-Bryłowa 1996). Pierwsza obejmuje formy oboczne występujące dość powszechnie w języku Polaków, druga odnosi się wariantów obecnych w konkretnym idiolektie, np. pisarza, publicyści. W powieści M. Pilota *Pióropusz* (Kraków 2011) spotykamy następujące warianty rzeczownika *krzyżyk* (‘znak graficzny złożony z dwóch przecinających się linii’): *krzyżniczka*, *krzyżaneczka* (s. 13).

4. Kryterium frekwencyjne pozwala wyodrębnić warianty częste i rzadkie, np. *balladysta* rzad., p. *balladzysta*; *dokumentarzysta* rzad., p. *dokumentalista*; *dziadusi* rzad., p. *dziadziusi*; *eksternista* rzad., p. *ekstern*; *gęsię* rzad., p. *gąsię*; *grodziszcz* rzad., p. *grodzisko*; *gzygzak* rzad., p. *zygzak*; *halabardzista* rzad., p. *halabardnik*; *hurgot* rzad., p. *hurkot*; *jednośladowiec* rzad., p. *jednośląd*; *kożuszkarz* rzad., p. *kożusznik*; *maślacz* rzad., p. *maślak*; *meliorator* rzad., p. *meliorant*; *millenium* rzad., p. *milenium*; *minier* rzad., p. *miner*; *moczygęba* rzad., p. *moczymorda*; *obrąb* rzad., p. *obręb*; *odprzedaż* rzad., p. *odsprzedaż*; *oparzelizna* rzad., p. *oparzelina*; *pierog* rzad., p. *pieróg*; *plóz* rzad., p. *plóz*; *pochówek* rzad., p. *pochówek*; *pospiech* rzad., p. *pośpiech*; *próbówka* rzad., p. *próbówka*; *repeśaż* rzad., p. *repeśaż*; *sezamek* rzad., p. *sezamka*; *szkopek* rzad., p. *skopek*; *świegot* rzad., p. *świergot*; *świętobliwość* rzad., p. *świętobliwość*; *trampka* rzad., p. *trampek*; *tryumf* rzad., p. *tryumf*; *uprzęż* rzad., p. *uprzęż*; *wągr* rzad., p. *wągier*; *wiarogodność* rzad., p. *wiarygodność*; *wspólność* rzad., p. *wspólnota*; *wybawiciel* rzad., p. *wybawca*; *wykończalnia* rzad., p.

wykończalnia; *zasiąg* rzad., p. *zasięg*; *zawiasa* rzad., p. *zawias* (Ruszkowski 2010). Dublety częste i rzadkie można również nazwać wariantami progresywnymi i regresywnymi. Jolanta Migdał zauważa:

„W początkowym etapie funkcjonowania, gdy udział ich w tworzeniu danej kategorii wynosi do 5%, nazywamy je wariantami wstępującymi lub wejściowymi. Gdy zwiększa się ich frekwencja i udział wynosi od 5% do 40%, stają się wariantami rozwojowymi. W kolejnym etapie, gdy konkurujące formy osiągają w przybliżeniu próg średniej rozwojowej, czyli charakteryzuje je ten sam stopień rozpowszechnienia od 40% do 60%, uznać je należy za warianty równoważne. W dalszych dziejach, jeśli udział formy spada poniżej 40% aż do 5%, staje się ona wariantem zanikowym. Poniżej 5% sytuują się warianty reliktowe, które ostatecznie z języka zaniknęły, co widać z perspektywy historycznej. Ogólnie warianty zanikowe i reliktowe należą do grupy wariantów regresywnych” (Migdał 1999: 34).

5. Kryterium chronologiczne daje możliwość wyodrębnienia form współczesnych i przestarzałych. NSPP rejestruje na przykład: *fizjognomia* przestarz., p. *fizjonomia*; *garnkotłuk* przestarz., p. *garkotłuk*; *gwoździk* przestarz., p. *goździk*; *kłykieć* przestarz., p. *knykieć*; *marcypan* przestarz., p. *marcepan*; *naręcz* przestarz., p. *naręcze*; *paskustwo* przestarz., p. *paskudztwo*; *(to) rupiecie* przestarz., p. *rupieć*; *serwelatka* przestarz., p. *serwolatka*; *sortyment* przestarz., p. *asortyment*; *tamburek* przestarz., p. *tamborek*; *księży* przestarz., p. *księżowski*; *nordyczny* przestarz., p. *nordycki*; *sył* przestarz., p. *syty*; *wiarogodny* przestarz., p. *wiarygodny*.

6. Kryterium geograficzne (formy ogólnopolskie – formy regionalne), np. zawarte

w NSPP: *astra* reg., p. *aster*; *blina* reg. kres., p. *blin*; *boćwina* reg., p. *botwina*; *jawór* reg., p. *jawor*; *krawatka* reg. krak., wielkopol., śl., p. *krawat*; *krawczyni* reg. krak., pozn., p. *krawcowa*; *kwieciarnia* reg. krak., p. *kwiaziarnia*; *landrynek* reg., p. *landrynka*; *litra* reg. krak., p. *litr*; *minoga* reg. warsz., p. *minóg*; *mirta* reg. pozn., p. *mirt*; *patelka* reg., p. *patelnia*; *popychajło* reg. wsch., por. *popychadło*; *powidło* reg., p. *powidla*; *przerębla* reg., p. *przerębel*; *przypiska* reg., p. *przypisek*; *spodeńki* reg. krak., p. *spodenki*; *stryjo* reg. wielkopol., p. *stryj*; *szmalec* reg., p. *smalec*; *wilia* reg. wsch., p. *wigilia*; *wujo* reg., p. *wuj*; *zatraska* reg., p. *zatrask*.

7. Kryterium zasięgu występowania. W jego obrębie można dokonać dychotomicznego podziału na formy ogólnopolskie i nie-ogólnopolskie (środowiskowe, zawodowe i inne), np. *aranż* środ., p. *aranżacja*; *buda* środ. uczn. ‘szkoła’; *melas* środ., p. *melasa* (por. NSPP).

8. Kryterium stylistyczne pozwala wyróżnić formy neutralne i nacechowane (ekspresywne, potoczne, książkowe itp.):

mord ekspr., p. *morderstwo*; *fiszbina* pot., p. *fiszbin*; *fosfor* pot., p. *fosfor*; *kondon* pot., p. *kondom*; *kresowiak* pot., p. *kresowianin*; *lepek* pot., p. *lebek*; *niemowlak* pot., p. *niemowlę*; *pamfletiarz* pot., p. *pamflecista*; *podkoszulka* pot., p. *podkoszulek*; *suteryna* pot., p. *sutereny*; *zmarzlak* pot., p. *zmarzluch*; *niedosiężny* książk., p. *niedosięgly*; *nie spodziany* książk., p. *nie spodziewany*; *przepastny* książk., p. *przepaścisty* (por. NSPP).

Przedstawiona typologia jest próbą klasyfikacji wariantów językowych. Ma ona charakter otwarty, co oznacza, że można podać jeszcze inne kryteria wyodrębniania form obocznych (np. kryterium genetyczne: warianty rodzime i obce). Niektóre kryteria się zazębiają, na przykład formy przestarzałe, regionalne, idiolektalne, środowiskowe, nacechowane stylistycznie można zaliczyć do rzadkich (kryterium frekwencyjne). Mimo to wydaje się, że zaproponowany podział powinien przyczynić się do lepszego rozpoznania zjawiska wariantowości w języku polskim.

Bibliografia

BAJEROWA, I., 1986. Znaczenie wariacji w ewolucji języka ogólnego. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 40, 19–23.

BARTMIŃSCY, I. J., 1978. *Nazwiska obce w języku polskim*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

BĄBA, S., 1989. *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

BRZEZINA, M., 1982. *Wariacja rodzaju gramatycznego rzeczowników nieżywothnych w potocznej polszczyźnie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

BUTTLER, D., 1976. *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny: (Walencja wyrazów)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

BUTTLER, D., 1977. Polskie warianty syntaktyczne w zakresie walencji wyrazów. In: Red. S. URBAŃCZYK. *Wariacja normy we współczesnych słowiańskich językach literackich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 69–74.

BUTTLER, D., 1982. Pojęcie wariantów frazeologicznych. In: Red. A. M. LEWICKI. *Stalość i zmienność związków frazeologicznych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 27–35.

GAJDA, S. (red.), 1991. *Wariacja w języku*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

GOŁĄB, Z.; HEINZ, A.; POLAŃSKI, K., 1968. *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

GRUSZCZYŃSKI, W., BRALCZYK, J. (red.), 2002. *Słownik gramatyki języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

- HEINZ, A., 1974. Pojęcie i rola wariantu językowego. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 32, 137–157.
- JANASZEK, K., 2003. *Norma i wariacja w teorii i praktyce języka rosyjskiego w konfrontacji z językiem polskim i niemieckim*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- JANIK-PŁOCIŃSKA, B.; SAS, M.; TURCZYN, R., 2001. *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*. Red. J. PODRACKI. Warszawa: Bertelsmann Media Sp. z o.o.
- KARAŚ, M.; MADEJOWA, M. (red.), 1977. *Słownik wymowy polskiej PWN*. Warszawa – Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- KĄŚ, J., 1988. *Wariantywność fonetyczna w mowie ludności wiejskiej obrzeży Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- KLEBANOWSKA, B., 1990. *Synonimia składniowa: ćwiczenia dla cudzoziemców*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- KRZYŻANOWSKI, P., 1992. *Temat fleksyjny w odmianie polskich rzeczowników*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- KSIĄŻEK-BRYŁOWA, W., 1988. Wariantywność a częstotliwość form fleksyjnych. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 41, 121–126.
- KSIĄŻEK-BRYŁOWA, W., 1994. *Wariantywność fleksji w historii i gwarach języka polskiego*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- KSIĄŻEK-BRYŁOWA, W., 1996. Warianty w systemie a warianty w idiolektach. *Prace Językoznawcze: Studia Historycznojęzykowe*, 24, 18–26.
- LEWICKI, A. M., 1982. Problemy metodologiczne wariantywności związków frazeologicznych. In: Red. A. M. LEWICKI. *Stalość i zmienność związków frazeologicznych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 37–46.
- LUBAŚ, W., 1982. Sposoby ujawniania społecznej waloryzacji wariantów współczesnej polszczyzny ogólnej. In: Red. S. URBAŃCZYK. *Język literacki i jego warianty*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 73–82.
- LUBAŚ, W.; URBAŃCZYK, S., 1994. *Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej*. Wyd. 3. Kraków – Katowice: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego i Fundacja dla Wspierania Śląskiej Humanistyki.
- MADELSKA, L., 2005. *Słownik wariantywności fonetycznej współczesnej polszczyzny*. Kraków: Collegium Columbinum.
- MARKOWSKI, A. (red.), 1999. *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- MARKOWSKI, A. (red.), 2002. *Ortograficzny słownik języka polskiego*. Warszawa: „Wilga”.
- MARKOWSKI, A. (red.), 2010. *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- MIGDAŁ, J., 1999. *O języku Andrzeja Glabera z Kobylina: studium normalizacji polszczyzny wczesnorennesansowej*. Poznań: Wydawnictwo WiS.
- NOWAKOWSKI, P., 1997. *Wariantywność współczesnej polskiej wymowy scenicznej*. Poznań: Wydawnictwo SORUS.
- OSIEWICZ, M., 2007. *Wariantywność leksemów w zakresie nieseryjnych zmian fonetycznych w listach polskich z pierwszej połowy XVI wieku*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- POLAŃSKI, E. (red.), 1996. *Nowy słownik ortograficzny PWN wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- POLAŃSKI, K., 1991. Warianty. In: Red. S. URBAŃCZYK. *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 372.
- POLAŃSKI, K., 1993. Warianty językowe. In: Red. K. POLAŃSKI. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 581.
- RUSZKOWSKI, M., 2007. Wariantywność w obrębie kategorii nazw mieszkańców. In: Red. M. BARAŃSKI, Z. TRZASKOWSKI. *Preteksty – teksty – konteksty*. Kielce: Instytut Filologii Polskiej Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego, 383–388.
- RUSZKOWSKI, M., 2009. Ortograficzne formy wariantywności. *Język Polski*, LXXXIX, 4–5, 293–298.
- RUSZKOWSKI, M., 2010. Wariacja rzeczowników w „Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN”. *Poznańskie Studia Polonistyczne: Seria Językoznawcza*, 17 (37), 131–138.
- SKORUPKA, S., 1986. Zagadnienie wariantu frazeologicznego. *Prace Filologiczne*, 33, 149–153.

SKUBALANKA, T., 1983. O pojęciu wariantu fleksyjnego. *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria VI, t. 2, 369-381.

SKUBALANKA, T.; KSIĄŻEK-BRYŁOWA, W., 1992. *Wariantywność polskiej fleksji*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

STRUTYŃSKI, J., 1979. *Modele strukturalne przymiotników motywowanych przez nazwy miejscowe w języku polskim*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

TRUBIECKI, N. S., 1975. *Podstawy fonologii*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

URBAŃCZYK, S. (red.), 1977. *Wariancja normy we współczesnych słowiańskich językach literackich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

URBAŃCZYK, S. (red.), 1991. *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Marek Ruszkowski

Jano Kochanovskio universitetas Kielcuose, Lenkija

Moksliniai interesai: lenkų kalbos gramatika, stilistika, statistinė lingvistika

VARIANTIŠKUMO TIPAI LENKŲ KALBOJE

Santrauka

Kalbinių variantų raiška kalboje vadinama *variantiškumu* (lenk. *wariantywność*) arba *dispersija* (lenk. *wariancja*). Pastaroji sąvoka minima daug rečiau. Autorius yra sukaupęs daugiau kaip 120 publikacijų bibliografiją, kuriose variantiškumo terminą galima aptikti net 28 kartus (75,7 %), o dispersijos terminas pavartotas tik 9 kartus (24,3 %). Likusiose bibliografijos publikacijose galima aptikti kitokių terminų vartojimo atvejų: *variantai* (lenk. *warianty*), alternacija / alternacijos (lenk. *oboczność / oboczności*), alternatyvios formos (lenk. *formy oboczne*), variantinės formos (lenk. *formy wariantywne*), dubletai (lenk. *dublety*). Ne visada kalbinės dispersijos terminas turi identišką reikšmę. Šiame straipsnyje jis yra suprantamas siauresne prasme, kitaip tariant, jis įtraukia ir tuos kalbinius elementus, kurie skiriasi savo forma, tačiau atlieka tą pačią arba panašią funkciją. Dispersija susijusi tiek su *sensu stricto* variantu, kuris yra identiškas, jei funkcija yra susijusi, tiek ir su svyruojančiais variantais, kurie skiriasi bendrąja kokybe, t.y. chronologija, dažniu, socialine klase,

WEINSBERG, A., 1983. *Językoznawstwo ogólne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

WINKLER-LESZCZYŃSKA, J., 1964. *Sufiksy przymiotnikowe -ity, -isty, -aty, -asty w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

ZBRÓG, P., 2012. *Składnia podmiotu szeregowego we współczesnym języku polskim*. Kraków: „Libron”.

ŻUREK, M., 1997. *Synonimy słowotwórcze w sferze nazw osób we współczesnym języku rosyjskim*. Kielce: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego.

Marek Ruszkowski

Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Research interests: Polish grammar, stylistics, statistical linguistics

TYPES OF VARIANTIVITY IN THE POLISH LANGUAGE

Summary

The occurrence of linguistic variants is called *variantivity* (in Polish: *wariantywność*) or *variance* (in Polish: *wariancja*). Not always does the term *linguistic variance* have an identical meaning. In this paper, it is understood in its narrower meaning, i.e., it encompasses linguistic elements that differ in form but have the same or a similar function. It deals with both variants *sensu stricto* (i.e., identical as far as the function is concerned) and oscillating variants (i.e., those that differ from one another in one quality). Linguistic variantivity can be classified using the following criteria: 1. Linguistic correctness (correct and incorrect alternate forms); 2. Area of linguistic operation: extralinguistic (spelling and punctuation) and intralinguistic (grammar, lexis, phonetics); 3. Universality of usage (systemic and idiolectic variants); 4. Frequency (frequent and rare forms); 5. Chronology (contemporary and outdated forms); 6. Geography (countrywide and regional variants); 7. Range (countrywide and non-countrywide forms characteristic of a particular milieu, profession, etc.); and 8. Stylistics (neutral

stilstiniu koloritu ir išraiškos laipsniu. Kalbinis variantiškumas gali būti klasifikuojami pagal šiuos kriterijus: 1) kalbinis teisingumas (teisingos ir neteisingos alternantų formos); 2) kalbinių operacijų sritys: ekstralingvistinis variantiškumas (rašyba ir skyryba) ir intralingvistinis variantiškumas (gramatika, leksika, fonetika); 3) vartojimo universalumas (sisteminiai ir idiolektiniai variantai); 4) dažnumas (dažnos ir retos formos); 5) chronologiškumas (šiuolaikinės ir pasenusios formos); 6) geografiškumas (šalies mastu paplitę ir regioniniai variantai); 7) diapazonas (šalies mastu ir ne visos šalies mastu paplitusios formos – būdingos tam tikrai aplinkai, profesijai ir t.t.); 8) stilistika (neutralios ir žymėtos formos). Šiame straipsnyje pristatyta tipologija yra atvira, tai reiškia, kad į ją gali būti įtraukti ir kiti alternantų formas skiriantys kriterijai (pvz., genetikos kriterijus – gimtiniai ir negimtiniai variantai). Kai kurie kriterijai iš dalies sutampa, pvz., pasenusios, regioninės, idiolektinės, aplinkos, stilistiškai žymėtos formos gali būti laikomos retomis (dažnumo kriterijus). Be to, ši klasifikacija gali padėti lengviau atpažinti variantiškumo reiškinių lenkų kalboje.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: variantiškumas, rašyba, skyryba, galūnė, žodžių daryba, sintaksė, fonetika, leksika.

and marked forms). The typology presented in this paper is open, which means that other criteria can be added to discriminate alternate forms (for instance, the criterion of genetics—native and non-native variants). Some criteria overlap, e.g., outdated, regional, idiolectic, environmental, and/or stylistically marked forms can all be considered rare (the criterion of frequency). Putting that aside, this classification can be expected to contribute to a better recognition of the phenomenon of variantivity in the Polish language.

KEY WORDS: variantivity, spelling, punctuation, inflexion, word formation, syntax, phonetics, lexis.

Gauta 2013 12 30

Priimta publikuoti 2014 01 24